

ПОГЛИБЛЕННЯ ЗМІСТОВОГО КОМПОНЕНТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ІЗ «ШКІЛЬНОГО КУРСУ ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЙОГО ВИКЛАДАННЯ», НАСИЧЕННЯ ЇХ ПЕДАГОГІЧНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ

Глобалізація проблеми розвитку світового співтовариства, яке вступило в історичний процес еволюційного переходу до нової загальнопланетарної цивілізації, а отже, й перспективи розвитку України, потребують докорінного оновлення системи організації підготовки вчителів історії.

Останнім часом змінилося соціальне замовлення суспільства, що вимагає від школи формування творчої особистості, яка, керуючись етичними критеріями, здатна самостійно визначати мету своєї діяльності, зокрема планувати її, добирати соціально-допустимі способи реалізації, нести відповідальність за результати. Іншими словами, суспільству потрібна зріла особистість – суб'єкт діяльності. А сформувати таку особистість зможе вчитель історії, який сам є особистістю.

Отже, цілі й засоби, зміст і форми професійної підготовки вчителя історії зумовлюються розвитком суспільства. Якщо раніше вчитель історії був зорієнтованим на педагогічний вплив, спрямованим на колектив або окрему особистість, то демократизація і гуманізація школи постійно вимагають від нього взаємодії з учнями, а керівництво процесом взаємодії – формування такого мислення, яке не визнає шаблону і стандарту. Останнє зумовлено тим, що навчально-виховний процес являє собою систему неповторних, унікальних за своєю природою педагогічних ситуацій, які безперервно змінюються і викликають необхідність забезпечити гнучке, винахідливе, інтенсивне, концептуально збагачене історичне мислення. Розвиток такої системи підготовки вчителів історії не може будуватися на традиційному інформаційному підході до навчально-виховного процесу майбутніх учителів історії у ВЗО України. Необхідний інший підхід, сутність якого полягає в тому, щоб не давати майбутнім учителям історії готових рецептів та рекомендацій, а включати їх до єдиного процесу методологічного і психологічного дослідження системи простих і складних, загальних та особливих відносин педагогічних ситуацій, які нескінченно і безперервно змінюються у своїй детермінації. Забезпечити майбутніх учителів історії універсальним механізмом режимного системного функціонування професійного мислення, оволодіння яким допоможе в будь-яких, навіть непередбачених, ситуаціях прояснити питання, привернути увагу, викликати інтерес, виявити суперечливість фактів і розв'язати визначені суперечності, не демонструючи емоційної напруженості, страху; обґрунтувати правильність вирішення проблеми та здійснити конкретні дії на практиці у нестандартній ситуації, прогнозуючи їх наслідки; розкрити динаміку почуттів, емоцій, мотивів, потреб, цілей, що вивчають спрямованість розвитку особистості.

Щоб досягти такого рівня в підготовці вчителів історії, ми повинні надати особливого значення формуванню у студентів під час навчання у ВЗО професійної усталеності.

Над проблемою формування професійної усталеності працювало багато вчених. Аналіз наукової літератури засвідчує, що успішність діяльності вчителя історії багато в чому залежить від його професійної усталеності.

За визначенням З.Н.Курлянд професійна усталеність учителя – це синтез властивостей та якостей особистості, який дає можливість упевнено, самостійно, без емоційного напруження виконувати свою професійну діяльність у різних, часто непередбачува-

них умовах з мінімальними помилками протягом тривалого часу [4 с.4].

Формування професійної усталеності у студентів університету засобами спеціальних дисциплін, шляхом посилення професійної спрямованості їх викладу розглядалося З.К. Каргієвою. На думку автора, факторами, які зумовлюють усталеність є: задоволеність педагогічною професією, успішність навчально-пізнавальної діяльності за роки навчання в університеті, рівень сформованості організаторського і комунікативного компонентів педагогічної діяльності та рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості [2].

Є.М.Ковальчук розуміє професійну усталеність як відповідність мотивів та зацікавленості особистості в реальному змісті праці. Автором вивчалася формування професійної усталеності учнів середніх професійно-технічних училищ [3].

І.М.Дімура визначає професійну усталеність учителя як міжпредметне поняття, яке означає міру фактичної та вірогідної тривалості трудової діяльності індивідів і груп за певним професійним профілем. Автором виділено три групи факторів, які визначають професійну усталеність: особистісно-демографічна (стать, вік, соціальний і сімейний стани, місце проживання); особистісно-професійна (стаж роботи, соціально-професійний статус, рівень педагогічної майстерності); фактор середовища (умови праці і побуту, діяльність органів по роботі з учительством, клімат у педагогічному колективі) [1].

Структуру професійної усталеності оператора подано у праці К.В.Осетрова, де усталеність професіонала визначено як складову властивість особистості, що дозволяє робітнику успішно діяти у ускладнених умовах [7].

Н.П. Козаченко зазначає, що усталеність до перешкод – одна з особистісних засад стану готовності до діяльності в екстремальних умовах [4].

Б.Ф.Ломов відзначає, що проблема усталеності передбачає вивчення гностичних (швидкість і точність сприйняття, швидкість узагальнення тощо), вольових (рішучість, самовладання, витримка) та емоційних (насамперед, емоційна усталеність) якостей людини [6].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема формування професійної усталеності безпосередньо майбутніх учителів історії висвітлена недостатньо, що й обумовило вибір теми дослідження.

Насамперед нами було виділено 4 компоненти професійної усталеності з визначенням їх основних ознак, як-от: мотиваційний компонент (упевненість в собі як в учителі історії; педагогічна, пізнавальна, ідейна спрямованість; задоволеність діяльністю); емоційно-вольовий компонент (відсутність емоційної напруженості, страху перед дітьми; уміння регулювати свої емоційні стани, наявність вольових якостей); особистісний компонент (швидкість реакції на поведінку класу й окремих учнів; нормальна втомлюваність, комунікативна компетентність); професійно-педагогічний компонент (знання і вміння вчителя історії, вміння приймати правильні рішення у непередбачуваних ситуаціях, наявність потреби у самоосвіті).

Багаторічні спостереження за процесом становлення майбутнього вчителя історії, дозволили визначити умови, які, на нашу думку, відіграють вирішальну роль в ефективному формуванні професійної уста-

леності вчителя історії, а саме: оволодіння майбутніми вчителями історії навичками та вміннями емоційної саморегуляції; формування вміннє ненасильницької комунікації у майбутніх учителів історії під час проходження навчально-виховної практики; поглиблення змістового компоненту семінарських занять зі «Шкільного курсу історії та методики його викладання», насичення їх педагогічною спрямованістю.

Реалізація останньої умови висвітлюється в нашій статті.

«Шкільний курс історії та методика його викладання» є важливим елементом у системі професійної підготовки майбутніх учителів історії. Він знаходиться між історичною наукою та педагогікою і поєднує в собі інноваційні впровадження обох курсів. Під час вивчення цього курсу складаються найсприятливіші умови для повного засвоєння шкільного курсу історії з розглядання найбільш складних проблем вивчення історії у школі, розвитку вміння відбирати форми, методи навчання історії залежно від теми та мети уроку, здійснювати структурування змісту шкільного курсу історії.

З метою ефективного формування професійної усталеності нами були визначені семінарські заняття зі «Шкільного курсу історії та методики його викладання».

Семінарські заняття відіграють провідну роль у формуванні навичок та застосуванні набутих знань, відпрацювання практичних дій. Вони розвивають наукове мислення й мову студентів, дозволяють перевірити їх знання. Семінарські заняття забезпечують найбільш сприятливі умови для формування особистості як професіонала, а також формування професійної усталеності майбутніх учителів історії. У процесі цих занять полегшується моделювання педагогічних ситуацій, проектування способів їх вирішення. Після відвідування уроків історії на семінарських заняттях студенти здійснювали повний аналіз роботи вчителя за схемою одного з компонентів професійної усталеності, що й сприяло формуванню зазначеного компоненту. Саме на занятті легше за все випробувати себе як майбутнього вчителя історії, використовуючи спеціально сплановані конфліктні ситуації, які дають можливість поетапно формувати професійну усталеність.

Зазначимо, що на семінарському занятті, у процесі спілкування з іншими студентами, найбільш повно розкриваються не тільки особистісні, а й суто професійні здібності. На занятті студент має можливість з'ясувати рівень розвитку своїх комунікативних, організаторських здібностей, оцінити себе як особистість, визначити себе у ролі майбутнього вчителя історії. Під час виступу у групі студенти мають можливість позбавитися страху перед аудиторією, стати більш впевненими, водночас набувають уміння правильно виражати і відстоювати свою думку, дискутувати, вислуховувати думки інших. Доброзичливий психологічний клімат на заняттях дає можливість більш повно розкритися особистості майбутнього вчителя.

Головною метою семінарських занять, на нашу думку, є поглиблення та засвоєння студентами найбільш складних питань навчального курсу; поетапне формування професійної усталеності; спонукування до колективного обговорення; оволодіння науковими методами аналізу явищ і проблем, зокрема вміння аналізувати урок за запропонованою схемою, яка містить відповідні компоненти професійної усталеності; активізація самостійного вивчення наукової і методичної літератури; формування навичок самостійної роботи; вміння конструювати змістовий матеріал зі

ЛІТЕРАТУРА

шкільного курсу історії загальноосвітніх середніх навчальних закладів; вирішення педагогічних завдань. На нашу думку, за таких умов найбільш повно розвиватимуться у студентів такі ознаки професійно-педагогічних компонентів професійної усталеності, як-то: уміння приймати правильні рішення у нестандартних ситуаціях, знання та вміння вчителя історії, наявність потреби у самоосвіті, відсутність емоційної напруженості, комунікативна компетентність.

Організуючи семінарські заняття зі «Шкільного курсу історії та методики його викладання», ми наперед видозмінили традиційну форму проведення цих занять. Замість відповідей, що були заготовлені заздалегідь, читання виписаних з підручника відомостей, уже на перших заняттях ми залучали студентів до активної роботи, умов, наближених до їхньої майбутньої професійної діяльності. Студенти йшли до школи на урок історії і спостерігали за проявом ознак професійної усталеності учителя історії або студента-практиканта, самостійно аналізували побачене, готували невеликі доповіді на наступне семінарське заняття, обговорювали проблемні моменти, в аудиторії проводили психологічні тренінги, спрямовані на формування конкретних ознак професійної усталеності.

План семінарських занять повідомлявся студентам заздалегідь з метою усвідомлення логіки поступового, послідовного розгляду чотирьох компонентів професійної усталеності. Перед відвідуванням уроку студенти отримували завдання в якому визначені критерії спостереження за проявом ознак професійної усталеності, як-от: мотиваційного компоненту – впевненість у собі як в учителів історії, уміння складати ситуацію успіху на уроці, застосування нових методів і форм навчання історії, інформованість учителя історії, ерудованість, ідейна спрямованість, моральна усталеність; емоційно-волового компоненту – уміння керувати своєю мімікою, жестами, голосом, оцінювати їх вплив на учнів, правильно працювати в різних емоційних станах; особистісного компонента – комунікативність, педагогічна інтуїція, уміння бачити клас в цілому й окремих учнів, регулювати їхню поведінку, винахідливість; професійно-педагогічного компонента – ретельно планує роботу, але вміє перебудуватися у змінній ситуації; знання історії як предмета, вміє висловлювати свої думки точно, логічно, образно, вміє викликати інтерес до історії, враховуючи почуття учнів.

Проведення семінарських занять передбачає використання таких методів: ілюстрації, тобто відвідування уроку для створення педагогічного уявлення про ситуацію; доповідей – обміну думками та дискусії із суперечливих питань, за якими спостерігали під час відвідування уроку; аналогії тобто побудови логічного містка від того, що спостерігали на уроці до наукових узагальнень; вправи, які сприяють формуванню необхідних умінь професійної усталеності.

Отже, ми доходимо висновку, що зміст семінарських занять із «Шкільного курсу історії та методики його викладання» полягає у цілеспрямованому доборі завдань, що забезпечують насичення їх педагогічною спрямованістю. За допомогою спеціально дібраних форм і методів для досягнення головної мети – формування професійної усталеності майбутніх учителів історії.

У подальшій роботі ми плануємо розглянути реалізацію інших педагогічних умов сприяння формуванню професійної усталеності майбутніх учителів історії.

1. *Димура И.Н.* Социально-педагогические условия формирования профессиональной устойчивости молодых учителей /на материале сельской школы/: Дис... канд. пед. наук.: 13.00.01. – Л., 1990. – 227 с.

2. *Каргиева З.К.* Формирование профессиональной устойчивости студентов университета – будущих учителей: Дис... канд. пед. наук.: 13.00.01. – Л., 1983. – 186 с.

3. *Ковальчук Э.М.* Формирование профессиональной устойчивости учащихся средних профессиональных училищ: Дис... канд. пед. наук.: 13.00.01. – К., 1988. – 155 с.

4. *Козаченко Н.П.* Помехоустойчивость человека в экстремальных условиях деятельности: Автореф. Дис... канд. псих. наук.: 19.00.05/ Изд-во ЛГУ. – Л., 1977. – 23 с.

5. *Курлянд З.Н.* Професійна усталеність вчителя – основа його професійної майстерності: Навчальний посібник. – Одеса: ОДПУ, 1985. – 161 с.

6. *Ломов Б.Ф.* Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии. – М., 1991. – 295 с.

7. *Осетров К.В.* Структура психологической устойчивости оператора: Дис... канд. псих. наук.: 19.00.05 – М., 1987. – 193 с.

Подано до редакції 30.0905

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается вопрос об углублении содержательного компонента семинарских занятий «Школьного курса истории и методики его препода-

вания», насыщение их педагогической направленностью.

SUMMARY

The article deals with a pedagogical aspect of extending the content component of seminar “The school course of History and methods of its teaching” and its

satiation with pedagogical trend in the aspect of effective formation of professional stability of future teachers.